
*В'ячеслав
Загороднюк*

ЗАГАДКОВА ІСТОРІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ФІЛОСОФІЇ

За період існування філософії, історії її було присвячено багато великих, ґрунтовних та серйозних досліджень, у яких застосувалися різноманітні методи та підходи. Деякі з них вважаються більш об'єктивними, деякі менш, але майже всі вони претендують на наукову достовірність та певне визнання. На мою думку, така дисципліна, як філософія, є надзвичайно різносторонньою, тому твір, присвячений філософській проблематиці, не обов'язково повинен мати суто науковий, теоретичний характер. Це може бути художня проза, вірш, навіть казка. Об'єктом розгляду у цих тезах буде художній твір. Зрозуміло, що такий розгляд має свою специфіку, адже якщо автор не мав на меті висвітлення саме історико-філософської проблеми, то можна лише проводити певні паралелі, аналогії, за допомоги яких і відбувається порівняння.

І саме такі паралелі, на мою думку, можна провести між плином розвитку історії філософії та невеликим, проте дуже цікавим твором американського письменника Скота Фітцджеральда «Загадкова справа Бенджаміна Батона». Зрозуміло, що дуже важко порівняти величезний фоліант та невеличку розповідь, але, безсумнівно, такий намір є досить цікавим.

Як відомо, Скот Фітцджеральд належав до тих американських письменників, творчість яких ґрунтувалася на певних філософських засадах. Без сумніву, видатні твори письменника, зокрема «Ніч лагідна» та «Великий Гетсбі», є художньою модифікацією психоаналізу. Це стало вже загальновизнаною тезою щодо спадщини Скота Фітцджеральда. Наразі, на маргінесах філософсько-психологічних інтерпретацій залишився вельми показовий твір «Загадкова історія Бенджаміна Батона». Саме ця роз-

повідь дає змогу провести дещо несподівану паралель між художнім і філософським мисленням, між історією філософії (загальним) і парадоксальним життям конкретної людини (одичним), створеним уявою великого письменника.

У своєму творі Скот Фітцджеральд розповідає про життя однієї людини, про її дитинство, юність, зрілість та старість. Здавалось би подібних розповідей можна знайти тисячі, але саме цю геній письменника зробив незвичайною. Адже життя, про яке розповідає автор, проходить навпаки: замість звичайного перебігу від юності до старості головний герой здійснює зворотній шлях. Бенджамін Батон, центральний персонаж твору, народжується старим, а помирає дитиною.

Постає запитання: чи можна цю художню колізію співвіднести з історією філософії? На перший погляд це досить важко. Але якщо придивитися уважніше, то, на мою думку, можна провести багато паралелей. І перша з них полягає в тому, що філософія, будучи, мабуть, найнезвичайнішою з наук, теж народилася старою. Класичне визначення філософії, яке впливає вже з її назви, — любов до мудрості. Остання ж зазвичай притаманна людині похилого віку, яка має за плечима чималий досвід. Однак це визначення сягає самого початку розвитку філософської думки, коли вона, здається, мала б бути ще юною та наївною. Проте мудреці Давньої Греції, започатковуючи нову науку філософію, наповнили її саме мудрістю та поважністю. Вони цікавилися радше речами духовного світу, метафізичними проблемами (що ніби притаманно людям аж ніяк не юним). Філософія попервах цікавилася високими, незрозумілими пересічним людям проблемами, ніби далекими від практичної царини.

Мірою свого «молодшання» філософія, як і Бенджамін Батон, переживає досвід зустрічі. За розповіддю американського письменника, Батон зустрічає жінку та закохується в неї. Головному герою на той момент було двадцять років, але виглядав він на п'ятдесят, вона ж була юною та прекрасною. Згодом, між ними виник роман, вони уклали шлюб, який спочатку був досить щасливим. Для філософії ж такою «дівчиною» стала молода релігія християнства, яка тільки робила перші кроки на початку нашої ери. Християнські філософи, спираючись на досвід філософування античності та на нові концепції, які несло у собі християнство, створили по-справжньому сильну нову філософську течію, яка спершу стала панівною у Європі. Християнська любов та антична мудрість мали б утворити чудовий тандем.

Час минав, Бенджамін Батон молодшав, а його дружина старішала. І їхні відносини ставали дедалі напруженішими. Утім, колись молодого вона народила йому дитину, яка зростала здоровою та сильною і, що головне, не успадкувала дивної особливості батька. Що ж до філософії, цьому періоду найкраще відповідає зміна парадигм філософування на початку Нового часу, коли уявлюється певна розбіжність між філософією і релігією та починають «підводитись на ноги» точні науки — діти філософії та релігії. Сама ж філософія відчуває, що стала молодшою, й відповідно змінюються її пріоритети. По її жилах, наче нова кров, струменіють ідеї раціоналізму, емпіризму, вже не такі далекі від людини, спрямовані на розширення її обріїв. Філософія починає цікавитись «молодшими жінками» (це — етика, політика, економіка тощо) замість старшої, менш приваблю-

вої «дружини». Дитина Бенджаміна Батона зростає й починає віддалятися від свого дивного батька. Так і математика з фізикою поступово втрачають філософський ґрунт, рушають своїм шляхом, віддаляючись від власних джерел.

Особливим моментом біографії Бенджаміна Батона є його участь у війні, коли байдужість до дружини зростала з кожним роком, тоді як сил та жаги нового ставало дедалі більше. Це можна порівняти з розквітом філософії доби Просвітництва. Ця філософія є енергійнішою, потужнішою, хоче знайти відповіді на свої запитання й готова платити за це будь-яку ціну. З іншого боку, вона, хоча й почуває себе досить молодою та сильною, вже має інтелектуальний досвід століть і може оцінити його помилки. Філософія Просвітництва цікавиться людиною як головним предметом аналізу. За аналогією, Бенджамін Батон у цей час намагається зрозуміти сутність життя, шукає своє місце у світі. Більш схильний тепер до розваг і задоволень, він стає центром власного існування. Йдеться про періоди розквіту як для Бенджаміна Батона, так і для філософії, що переживає злет у філософських поглядах французьких просвітників, класичній німецькій традиції. Вона готова оголосити війну будькому та здобути у ній перемогу. Це яскраво виражено у словах Г. Гегеля: «Якщо факти суперечать моїй теорії — тим гірше для фактів».

Проте за таким піднесенням поступово починається спад. Бенджамін Батон молодшає, його розум втрачає гостроту, а інтереси увідповіднюються підлітковим. Але він пам'ятає усе своє

життя і розуміє свою приреченість. У філософії цей період означений поширенням скептицизму стосовно можливості її подальшого розвитку, поширенням песимістичних теорій. Дехто вже прямо ставить питання про те, що ця наука вичерпала себе й мусить відійти у минуле. Свого часу, коли дитина Бенджаміна Батона стає дорослою й самостійною, її починає обтяжувати власний батько, який уже досить погано розуміє реальність і має зовсім дитячі інтереси. Так і сучасні «точні» науки вже не допускають філософію до своїх проблем, вона здається їм минулим етапом, пережитком історії. Сучасний філософ (без спеціальної освіти) навряд чи навіть зможе осягнути ті проблеми, що ними займаються новітні хімія, фізика, математика тощо.

Розповідь Скота Фітцджеральда закінчується смертю Бенджаміна Батона, який помер немовлям у віці близько шістдесяти років. Цій події можна знайти відповідник у сучасних філософів, які вже неодноразово констатували «кінець філософії», «смерть філософії», «смерть автора» та інші скептичні вердикти. Насправді ж ці висновки є дещо перебільшеними та непослідовними. Це виявляється хоча б у тому, що їх роблять люди, які продовжують називати себе філософами. А стосовно паралелей із «Загадковою історією Бенджаміна Батона» варто зазначити, що це лише порівняння, яке ґрунтується на суб'єктивній точці зору. Але все ж таки варто замислитися та докласти зусиль для того, щоб філософії не довелося поділяти сумну долю Бенджаміна Батона.